

שיעור ג: ארץ ישראל לגיטין

דף ב ע"א

תוכן:

- א. נקודות הטעונות בירור: הגדרת 'ארץ-ישראל' לעניין התקנה, הגדרת 'מובלעות' ועוד
- ב. הבנת תוספות בדעת ת"ק: דווקא המביא גט ממדינת הים
- ג. הבנת רש"י בדעת ת"ק: דווקא המביא גט ממדינת הים
- ד. שיטת רבן גמליאל לפירוש רש"י
- ה. שיטת תוספות בהבנת מיקום רקם וחגר
- ו. שיטת ר' אליעזר: אפילו ממובלעות צריך לומר
- ז. 'ארץ ישראל' של רבי יהודה לשיטת ר"ת
- ח. 'ארץ ישראל' של רבי יהודה לשיטת ר"י
- ט. 'ארץ ישראל' של רבי יהודה לשיטת רש"י
- י. שיטת הרמב"ם

מקורות לשיעור:

המשנה ותחילת הסוגיה בדף ד ע"א מ"תנן ר"ג אומר" ורש"י שם
 רש"י ד"ה "המביא"
 תוספות ד"ה "ממדינת" ו"אף המביא" ו"ואשקלון"
 ר"ן דף א ע"א מדפי הרי"ף ד"ה "ולפיכך" עד "ורקם וחגר"
 הרמב"ם בהלכות גירושין פרק ז הלכה א, ה, י ובפיהמ"ש כאן
 חידושי הר"ן לדף ו ע"א בד"ה "מכי אתא רב" בחציו הראשון
 רש"י ד"ה "רקם וחגר" ומהרש"א על תוספות "ואשקלון" בא"ד דכתיב גבי אברהם
 רש"י עה"ת בבראשית פרק כד פסוק סב
 רש"י בד"ה "אפילו מכפר לודים" ובמהר"ם שיף עליו
 רשב"א ד"ה "ורקם וחגר"
 רש"ש ד"ה "ואמר ר"י"
 מהרש"א על תוד"ה "אף המביא" ומהר"ם שיף שם וכן בדבריו לסוף תוספות
 "ואשקלון"
 מהרש"א בד"ה "ללוד" ותוספות הרא"ש לדף ד ע"א ד"ה "ומובלעות"
 תוספות ד"ה "מכפר לודים" ובמהרש"א ומהר"ם שיף עליו
 הרמב"ן לדף ה ע"ב ד"ה "ונקטינן", ריטב"א שם בד"ה "ולענין הלכה" בשם הרמב"ן
 הר"ן בדף א ע"ב מדפי הרי"ף בד"ה "וסוגין" בשם הרמב"ן
 הרמב"ם בהלכות תרומות פרק א הלכה ז
 רדב"ז על הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ד הלכה ו

א. הנקודות הטעונות בירור

תקנת המשנה המחייבת את מביא הגט להעיד 'בפני נכתב ובפני נחתם' מתייחסת למקומות מסוימים מהם הובא הגט, בשיעור זה נעסוק בע"ה בבירור הגדרת גבולות המקומות השונים לגבי גיטין.

בחלקה הראשון של המשנה ישנה מחלוקת משולשת בין תנא-קמא, רבן גמליאל ור' אליעזר, ואילו בחלקה השני של המשנה מובאת דעה נוספת, במנותק משלוש הדעות הראשונות, והיא דעת ר' יהודה שמשרטט את גבולות אזור התקנה, ואילו ר"מ חולק עליו בפרט אחד: עכו.

בסיפא של המשנה מוגדר המקום שהמביא ממנו אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' והוא: 'ארץ-ישראל'.

יש להבין:

1. מהי הגדרת 'ארץ-ישראל' לעניין תקנת המשנה בגט - האם היא הארץ הקדושה בקדושת 'ארץ-ישראל' או שמא הגדרתה וממילא גבולותיה, לעניין גיטין, שונים?
אם הגדרתה היא על פי קדושתה, הרי שיש לעיין באיזו קדושה מדובר - האם א"י בגבולות ההבטחה הכתובים בתורה? האם גבולות כיבוש עולי-מצרים הכתובים בספר יהושע? או שמא גבולות כיבוש עולי-בבל?
אם הגדרתה איננה מצד קדושתה, אלא מיוחדת לגיטין, מה פשר התייחסותה ל'ארץ-ישראל'?

2. הגמרא בדף ד ע"א מבארת שנחלקו שלושת התנאים הראשונים שבמשנה בדין עיירות הסמוכות לארץ-ישראל ומובלעות בתחומה - לדעת ת"ק אין צורך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם' לא בסמוכות ולא במובלעות, לעומת"ז לדעת ר"ג בסמוכות כן צריך לומר ורק במובלעות אין צריך לומר ואילו לדעת ר"א אף במובלעות צריך לומר.
א"כ, נחלקו התנאים בדבר מקומות שונים בסביבות א"י, האם ניתן "לספח" אותם לאותו גרעין מרכזי הקרוי 'ארץ-ישראל' לעניין גיטין.

יש להבין, כהמשך לעניין הקודם, לאן סמוכות או במה מובלעות אותן העיירות? כמו"כ, מהי הגדרת 'סמוכות' ו'מובלעות', ומה מייחד אותם משאר מקומות שבחו"ל?

3. ר' יהודה, כאמור, מובא במנותק משלושת הדעות שבתחילת המשנה, בפשטות הוא בא רק כדי לשרטט את גבולות הארץ, וא"כ אין סיבה לומר שישנה מחלוקת בינו לבין הדעות הראשונות, שנחלקו בדבר סמוכות ומובלעות לאותה ה'ארץ' שאת גבולותיה שירטט ר' יהודה. האם באמת כך?

ב. הבנת תוספות בדעת ת"ק: דווקא המביא גט ממדינת הים

לשון חו"ל לעומת לשון מדה"י

תוספות בד"ה "ממדינת" מפרשים שהסיבה שלא נקט ת"ק בדבריו 'חו"ל' כמו לקמן בדף ז' "המביא גט בספינה כמביא בחוצה לארץ", היא מפני ש'חוצה לארץ' משמעותו כל חו"ל ואילו לדעת ת"ק רק ממקום רחוק צריך לומר ולא מעיירות הסמוכות ומובלעות, לכן כאן שבאה המשנה לומר את הגבול המדויק, דקדקה בלשונה ונקטה לשון 'מדינת-הים'.

מדוע לקמן בדף ז' לא כתבה 'מדינת-הים'?

בפשטות נראה מכיוון ששם ב"המביא גט בספינה" התנא לא בא לציין גבולות, לכן לא דקדק ונקט בלשון המורגלת יותר 'חו"ל'.

בנוסף, המחלוקת שם בעניין המביא גט בספינה קשורה לעניין קדושת א"י - אם לפי ההסבר המובא שם בגמרא, שחלקו אם לנהר יש תורת יבשה בנוגע לקדושת הארץ ואם לפי ההסבר שחלקו בגבולות הארץ וממילא שייך לשון 'חו"ל'.

האם באמת אין מקומות היוצאים מן הכלל

יל"ע בהסבר תוספות, דאם כוונת התנא, בנוקטו לשון 'מדינת-הים', הייתה לכתוב באופן מדויק ללא יוצאים מן הכלל ולכן לא כתב 'חוץ-לארץ' שאז היו יוצאים מן הכלל: סמוכות ומובלעות, הרי שלא הועיל, כי גם ל'מדינת-הים' יש יוצאת מן הכלל וזו בבל לשיטת חלק מהאמוראים כמבואר בדף ו, וא"כ מה תיקן? ודוחק למצוא רווח מצד הבדל מספר היוצאים מן הכלל בין שתי ההגדרות.

ניתן לומר שמושג 'מדינת-הים' באמת אינו כולל את בבל וממילא איננה יוצאת מן הכלל. כך נראה ברש"י כאן שכתב "כל חו"ל קרי ליה מדינת הים **לבר** מבבל" וכפי שבע"ה נרחיב לקמן בביאור דבריו הטעונים הסבר.

עוד נראה לבאר, שמה שמפריע לתנא לנקוט 'חו"ל' איננה העובדה שיש לזה יוצאים מן הכלל, אלא שאותם יוצאים מן הכלל עומדים בסתירה, מצד עניינם, להגדרה שבאה לכלול אותם, וא"כ ישנו הבדל גדול בין דין בבל לבין סמוכות ומובלעות, זה שמסמוכות ומובלעות אין צריך לומר לדעת ת"ק הרי זה מפני שהם מצטרפות ומסתפחות לא"י ונחשבות כחלק ממנה לעניין גיטין, ומפריע לתנא לכתוב לשון 'חו"ל' שכולל סמוכות ומובלעות בזמן שבאמת נחשבות הם כא"י ולא כחו"ל, אולם לכתוב 'מדה"י' לא מפריע לתנא אף שהמביא מבבל א"י צ"ל לומר, כי בבל פטורה מצ"ע **למרות היותה חלק ממדה"י** ולא מצד היותה נקראת 'א"י' ולכן לשון 'מדינת-הים' באמת מתאים גם לבבל ולא סותר את עניינה, אף שלדינא המביא משם אינו צריך לומר.

לשון הרמב"ם

והנה לפי פירושם שמשמעות 'מדינת-הים' היא: מקום רחוק בדווקא, הרי ששיטת ת"ק כפי שמבארת הגמרא בדף ד, באמת רמוזה בלשונו 'מדינת-הים', שבאה למעט 'סמוכות' ו'מובלעות'.

ועיין ברמב"ם בהלכות גירושין פרק ז הלכה ה שלשונו היא: "שליח שהביא גט... **מחוץ לארץ**" - הרי שתחת לשון 'מדינת-הים' שבמשנה, כתב 'חו"ל'. האם זה מפני שחולק על תוספות וסובר שמדה"י משמעותה כל חו"ל ואף מקום קרוב?

עיין לקמן בביאור שיטת פסיקת הרמב"ם בסוגיין שלא פסק כאף אחת משלוש הדעות הראשונות שבמשנה ולדידו הגבול לגיטין תלוי בגבול כיבוש עולי-מצרים וממילא באמת מכל חו"ל צריך לומר ויתבאר לקמן.

ג. הבנת רש"י בדעת ת"ק: דווקא המביא גט ממדינת הים

הקשיים שבפירוש רש"י

לשון רש"י: "כל חו"ל קרי לה מדינת הים בר מבבל כדאמר לקמן (דף ו.)."

1. מדויק ברש"י שחולק על תוספות הנ"ל ולומד שמושג 'מדינת-הים' כולל לא רק את המקומות הרחוקים שבחו"ל, אלא את כל המקומות שבחו"ל שהרי כתב "כל חו"ל (היינו אף המקומות הקרובים) קרי לה מדינת הים".

והנה שואל הר"ן כאן בד"ה "ולפיכך" על רש"י מהגמרא בדף ד, שם מבואר בדעת ת"ק שסבר שהמביא מעיירות סמוכות אין צריך לומר, למרות שהן חו"ל כמו שאומרת הגמרא בדף ד, וצ"ע בדעת רש"י ממנו עולה שלדעת ת"ק המביא מכל מקום בחו"ל צריך לומר.

2. רש"י בסוף דבריו כתב "לבר מבבל", סיום זה של דברי רש"י מעורר מספר קשיים:

מדוע רש"י בכלל כותב במשנה שבבל היא כא"י לגיטין?

3. עוד קשה, שרש"י לומד כעת פשוט במשנה שבאה להוציא את בבל מכלל מדה"י, שזה דבר שנחלקו בו אמוראים לקמן, ומה ראה רש"י להכניס את עצמו למחלוקת זו ולנקוט כאן כאחת הדעות?

4. שיטת רש"י שם בדף ו היא, ש"בבל כא"י לגיטין" זה רק לאחר שרוב הגיע לבבל, רק אז הפכה להיות כא"י וא"כ בזמן המשנה לכו"ע לא היה דינה שונה משאר חו"ל וא"כ למה הכניס זאת למשנה?

5. עו"ק, למה הביא רש"י את דין בבל מדף ו ע"א שבו הגמרא דנה על המביא גט מבבל לבבל, ולא הביא מדף ו ע"ב שרק שם נחלקו בדין המביא גט מבבל לא"י, שהרי דין המשנה כאן עליו מוסב רש"י עוסק בדין המביא מחו"ל לא"י וזה שייך לדף ו ע"ב ולא לע"א?

קשה לומר שכוונת רש"י לדף ו ע"ב, כמו שב'חשק שלמה' כאן פשוט לו שרש"י מתכוין לר' אביתר היינו לע"ב, שהרי רש"י מציין לע"א, ואין כוונתנו לציון הדף שברש"י שזה אינו מרש"י, אלא לכך שרש"י מצטט ביטוי מדויק מדף ו ע"א "בר מבבל", לכן וודאי כוונתו לע"א.

הסבר הר"ן ברש"י

בגלל שאלתו על רש"י (שאלה מס' 1 לעיל) הר"ן מעלה אפשרות לבאר ברש"י שמושג 'מדינת-הים' במקורו מתייחס רק לחו"ל שמצד מערב ופירושו: מדינה שמעבר לים, ומדינה שכזו באמת איננה סמוכה ואיננה מובלעת בתחום ארץ-ישראל. לפי"ז כוונת רש"י באומרו "כל חו"ל" איננה לכל המקומות שמחוץ לא"י, אלא **לכל הצדדים** שמחוץ לא"י ולא רק לארצות שמצד מערב ובלבד שיהיו כדוגמת אותו חו"ל שבמערב, מעבר לים, שאינה סמוכה ואינה מובלעת.

הרווח בפירושו הוא, שגם לפיו רמוזה בדברי ת"ק שיטתו שהמביא מסמוכות ומובלעות ל"צ לומר, כדרך שלפי תוספות הדבר רמוז.

הקשיים בפירושו של הר"ן ברש"י

ראשית, לכאורה, דוחק הוא לפרש כך בלשון רש"י, שהרי רש"י כתב: "כל חו"ל" ולא כתב "כל חו"ל הדומה למדה"י".

עו"ק, שמהגמרא בדף ח עולה שלדעת חכמים גבול א"י בצד מערב הינו שפת הים, והניסים שבים רואים אותם כאילו חוט מתוח עליהם והניסים שמן החוט ולפנים דינם כא"י, א"כ נמצא שגם בצד מערב ישנם מובלעות.

נראה ליישב שאלה זו בהקדם ביאור רש"י שם. בפשטות אכן נראה ששפת הים בצד מערב הוא גבול א"י וכל הים הינו חו"ל והקו הנמתח בין שני קרנות א"י תוחם את תחום המובלעות, שאף שהניסים הנמצאים שם הינם חו"ל אולם הם מובלעים בתחום א"י, וא"כ לפי"ז נמצא שאף בצד מערב יש מובלעות.

אולם רש"י שם בד"ה "מיבעי ליה לניסים" כתב: "דמן החוט ולפנים לצד מזרחי א"י הוא, דלא תימא שפת הים הוא הגבול ואפילו במקום שהוא מתפשט ונכנס לתוך בין שני מקצועות התחומין" מדויק מדבריו שארץ ישראל כוללת את כל מה שנכנס לתוך בין הקרנות ולא שלשון הים הזו היא חו"ל, אלא הוא נידון כחלק מהיבשה והחוט מגדיר את **גבול הארץ** וא"כ הניסים באמת אינם עיירות מחו"ל שמובלעות בתחום א"י אלא הם חלק מא"י, ואילו "סמוכות ומובלעות" שת"ק סובר שהמביא משם אינו צריך לומר, אלו עיירות מחו"ל ולא הניסים שהם חלק מא"י.

אולם מה שאנו נוקטים כעת לדבר פשוט שעיירות הסמוכות ומובלעות הינן עיירות

מחול'ל הסמוכות לא"י, וממילא הניסים שהם חלק מא"י אינן בהגדרת 'מובלעות', אינו פשוט כ"כ בשיטת רש"י וכפי שנבאר בהרחבה בע"ה לקמן בעניין רקם וחגר.

ביאור דברי רש"י עפ"י רש"י בדף ו

שאלנו מספר שאלות בנוגע לעניין בבל שרש"י כתב אצלנו, והנה המעיין בדף ו יראה שאמנם תוספות שם כתבו שהסוגיה בדף ו ע"א לא עסקה כלל בדין המביא גט מבבל לא"י וכך באמת פשטות הדברים, שהרי בדף ו ע"ב ישנה סוגיה נוספת והיא עוסקת בדין המביא גט מבבל לא"י, מכאן בפשטות שרב ושמואל בע"א דנו על מבבל לבבל, אולם רש"י שם לא כתב כך.

דהנה הגמרא שם שואלת: כיצד רב אמר שדין בבל כא"י והרי בגבולות ששירטט ר' יהודה במשנה עכו היא גבול צפון, וא"כ בבל שהיא יותר צפונית וודאי היא חו"ל, (והנה כבר שאלת הגמרא מדברי ר"י במשנה שעוסקים במביא מחו"ל לא"י על הסוגיה שם העוסקת במביא מבבל לבבל זו ראייה גדולה לרש"י) ותירצה הגמרא: "לבר מבבל", תוספות שם הקשו על רש"י שלמד שבבל קיבלה את דין א"י רק כאשר הגיע רב לבבל וקבע בה ישיבות, שאם כדבריו הרי שלא מובנת שאלת הגמרא מהמשנה אצלנו, דבאמת בזמן המשנה היה דין בבל כחו"ל.

בחידושי הר"ן שם ד"ה "מכי אתא רב לבבל" מתרץ את רש"י ומבאר: מחלוקת ר"מ ור"י אצלנו במשנה לגבי עכו איננה מחלוקת מציאותית אם עכו נחשבת למקום ששכיחי שיירתא וגמירי, אלא לכו"ע שכיחי בה שיירתא וגמירי ונחלקו אם ישנה לסברא של ש"לא תחלוק במדה"י, ר"מ סובר שיש לחלק במדה"י ור"י לא סובר כך, שואלת הגמרא בדף ו שאפילו ר"מ שסובר שניתן לחלק במדה"י אמר את דבריו דווקא בעכו שהיא קרובה לא"י, אך בבל שרחוקה היא, וודאי שאין לחלק בינה לשאר חו"ל אף אם בבבל שכיחי שיירתא וגמירי.

נמצא לפי חידושי הר"ן, שבניגוד לפשטות ההבנה, שהגמרא באה לשאול מהמשנה רק על רב הסובר שבבל כא"י לגיטין, הרי שבאמת שאלת הגמרא היא על שניהם, גם על שמואל, והשאלה היא למה דנו רב ושמואל והתווכחו אם בבבל שכיחי או לא ובאמת אם היו שכיחי היה שמואל מודה לרב, הרי אף אם שכיחי, סו"ס בבל היא חו"ל וא"כ אין לחלוק במדה"י כמו שר"י סבר בעכו למרות שבה שכיחי וגמירי, וכאן אף ר"מ אמור להסכים, שכן בבל רחוקה היא מעכו.

בזה מיישב הר"ן את רש"י שם, דאף שבפועל רק מזמן רב נעשתה בבל למקום ששכיחי וגמירי, אולם הסוגיה שם נוקטת בעקרון שאם מקום בחו"ל הוא שכיחי וגמירי לא יהיה דינו כחו"ל ועיקרון זה נסתר מהמשנה - זו הייתה שאלת הגמרא שם. תשובת הגמרא היא: "לבר מבבל" שבבל וודאי חלוקה היא מצ"ע בשמה משאר מדה"י, ולגבה לא שייכת סברת "שלא תחלוק במדה"י".

יסוד הבנת חידושי הר"ן הוא שהתקנה תוקנה כך שמחו"ל צריך לומר ללא קשר לשאלה אם בפועל שכיחי וגמירי או לא, וגם אם יהיה מקום בחו"ל שיהיו בו שכיחי וגמירי יצטרכו לומר (לא ברור מהר"ן האם גם "ארץ ישראל" תלויה בשאלה אם שכיחי ובזה דלא כבבל, או לא ועיין בזה לקמן).

ממילא לפי חידושי הר"ן, דברי רב שם: "בבל כא"י לגיטין" אינם באים רק להורות עניין מעשי שבבבל שכיחי שיירתא, אלא עניין עקרוני שדין בבל כדין א"י מצד התקנה, ורק בגלל זה מועיל לה שאם שכיחי בה לא יצטרך לומר, דאילולא זה אף אם שכיחי היה צריך לומר כדי שלא תחלוק במדה"י.

ממילא הסוגיה בע"ב שם חלקו לגבי המביא מבבל לא"י וחלקו האם שכיחי או לא, מבוססת על הסוגיה בע"א, שהרי לולא שיטת רב שדין בבל עקרונית שונה משאר מדה"י אין משמעות למחלוקת אם שכיחי מבבל לא"י או לא, שהרי אף אם שכיחי עדיין יצטרך לומר, שלא לחלוק במדה"י.

נמצא לפי רש"י אליבא דחידושי הר"ן שאף שהסוגיה בדף ו ע"א בפועל דנה על מבבל לבבל, אולם יסודה הוא האם בבל דינה כא"י או כחו"ל ולנידון זה מספר השלכות: גם על מבבל לבבל וגם על מבבל לא"י, לכן רש"י בע"א לא פירש כתוספות שהנידון דווקא מבבל לבבל.

חזרה לרש"י אצלנו

רש"י בא להגדיר מהי 'מדינת הים' שנוקטת ת"ק בלשונו, ואומר: "כל חו"ל לבר מבבל" וציטט את דף ו ע"א שם נקבע לפי רב עקרונית שדין בבל אינו כמדה"י, ולכן אם בדור מסוים יהיו שם שכיחי וגמירי לא יצטרכו לומר, ולדבר זה **מסכימות שתי הדעות** בדף ו ע"ב, דכל מחלוקתם רק הייתה האם בפועל שכיחי מבבל לא"י, ולכן מובן שרש"י קבע זאת על המשנה שכותבת את התקנה, דרש"י מגדיר מהי 'מדינת הים' שבתקנה ובאמת

אין כוונת רש"י להיכנס למחלוקת המעשית שחלקו בה האמוראים, בדין המביא מבבל לא"י.

ואם זה כך לגבי בבל, הרי שאף את הרישא של רש"י ניתן ליישב, שמה שהתקשה הר"ן ברש"י כיצד כתב שהמביא מכל מקום מחו"ל צריך לומר והרי לדעת ת"ק לא צריך לומר מעיירות סמוכות ומובלעות, אינו קשה לכאורה לפ"ז, דכעת נאמר שרש"י כתב **הגדה ולא דין**, והיא שכל חו"ל נכללת **בשם** 'מדינת הים' וזו לשונו: "כל חו"ל **קרי ליה** מדה"י", אלא שבפועל אם שכיחי וגמירי סובר ת"ק שהמביא משם לא צריך לומר, ורש"י באמת לא כתב שמכל חו"ל צריך לומר.

אמנם הר"ן מואן לפרש כדברנו שהרי אם כל חו"ל קרויה 'מדינת הים', מה מהני לת"ק שמסמוכות ומובלעות שכיחי וגמירי, הרי יש את הסברא "שלא תחלוק במדה"י", כמו שמבבל היה צריך לומר אף אם שכיחי וגמירי שם, אם בבל הייתה נקראת מדה"י.

אלא שנאמר שכמו שבעכו ראינו לפי דרך חידושי הר"ן שהבינה הגמרא שחלקו ר"י ור"מ אם למרות שהיא מדה"י מתחשבים בכך ששכיחי וגמירי, אלא שהגבילה זאת הגמרא רק לעכו שהיא סמוכה ולא לבבל הרחוקה, נאמר שת"ק הולך בשיטת ר"מ שמקום סמוך ומובלע לא אומרים בו "שלא תחלוק במדה"י" (ובזה שונה ת"ק מר' אליעזר ששיטתו היא שאומרים "שלא תחלוק" אף במובלעות) כדעת ר"מ ודלא כר' יהודה.

ביאור נוסף ברש"י

מתוך בירור שיטת רש"י בדעת ר"ג תתבאר דעת ת"ק באופן שונה, עיין בזה מיד.

ד. שיטת רבן גמליאל לפירוש רש"י

רקם וחגר - מא"י או מחו"ל

הגמרא אומרת בדף ד שר"ג חולק על ת"ק וסובר שמעיירות סמוכות צריך לומר והם רקם וחגר שהזכיר.

והנה רש"י כתב בד"ה "אפילו מכפר לודים" - "שהיא מחוצה לארץ, ללוד שהיא סמוכה לה והיא מא"י", דייק בו המהר"ם שי"ף שדווקא כפר לודים הינה מחו"ל, אולם רקם וחגר שכתבה המשנה קודם לכן ושלגביהם לא כתב רש"י שהם חו"ל, הרי הם בא"י.

לכאורה יש להתווכח על דיוקו, שכן אפשר לומר בפשטות ברש"י שמה שכתב דווקא על כפר לודים שהיא מחו"ל ולא על רקם וחגר, הרי זה מכיוון שהמשנה מזכירה יחס בין שני מקומות: כפר לודים ולוד, לכן מבאר רש"י איזה מהם בא"י ואיזה בחו"ל, וא"כ מה שכתב רש"י שכפר לודים זה חו"ל נכתב רק כדי להנגיד ללוד ולא כדי להנגיד לרקם וחגר שיתכן שאף הם מחו"ל והמהרש"א באמת למד ברש"י שהם מחו"ל.

אולם מטעם אחר היה נראה לומר ברש"י שרקם וחגר הם מא"י, שכן הפסוק אותו רש"י מביא אצלנו: "על כן קרא לבאר באר לחי ראי הנה בין קדש ובין ברד" (בראשית טז יד) שהתרגום מתרגם: "בין רקם ובין חגרא" מתייחס אליו רש"י בבראשית פרק כד פסוק סב שם נאמר: "ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב" ומפרש רש"י: "יושב בארץ הנגב - קרוב לאותו באר שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ושם היה הבאר שנאמר הנה בין קדש ובין ברד", פירש רש"י ש"בין קדש ובין שור" הכתוב אצל אברהם שזה וודאי היה בא"י כמו שהעירו כאן תוספות, הוא אותו "בין קדש ובין ברד" שברד ושור אחד הם דאת שניהם התרגום מתרגם "חגרא" כמו שהעיר ה'שפתי-חכמים' במקום, וא"כ ברש"י על התורה מבואר שהמקומות אותם ציין רש"י אצלנו על המשנה כרקם וחגר הם מא"י, כמו שהבין המהר"ם שיף ברש"י ודלא כמהרש"א.

והנה מה שיוצא מרש"י הוא ש'רקם וחגר' שבדברי ר"ג נמצאים **בצד מערב** של א"י שהרי ארץ פלשתים בצד מערב וכמו שתוספות כאן העירו, וא"כ נשאל שהרי מבואר בדברי ר' יהודה שרקם וחגר הם במזרח!

אך אין זה קשה כ"כ, דניתן לומר שרקם שהזכיר ר"י במשנה הוא במזרח ואילו רקם וחגר שהזכיר ר"ג הם אחרים ובמערב וכמו שהעיר כאן הרשב"א.

אולם ייצא מרש"י על המשנה ברקם וחגר שהם כאמור מא"י, ש'סמוכות' אלו אף עיירות מא"י, וא"כ לפי"ז לת"ק באמת יצטרכו באמת לומר **מכל חו"ל** שהרי אותם 'סמוכות' מהם לת"ק לא צריך לומר הם מא"י ולא מחו"ל, ואז כבר לא יקשה מה שהקשה הר"ן על רש"י כיצד כתב שמכל חו"ל צריך לומר והרי לת"ק לא צריך לומר מעיירות סמוכות לא"י.

אולם הקושי הגדול הוא שמהגמרא בדף ד נראה אחרת, דהגמרא כותבת "ואמר אביי בעיירות הסמוכות **לארץ ישראל** ומובלעות בתחום א"י עסקינן", היינו שהעיירות עצמן

מחו"ל ורק סמוכות לא"י וכך מורה פשוט לשון רש"י שם שכתב: "עיירות הללו שהוסיפו סמוכות לארץ ישראל הנך רקם וחגר דר"ג", ולא נראה לפרש שכוונת הגמרא באומרה 'ארץ ישראל' היא למושג 'ארץ ישראל לגיטין' שהוא יהיה שונה מארץ ישראל הקדושה ויוגדר עפ"י הישיבות, כשיטת ר"י בתוספות שנראה לקמן, שכן מלבד שפשוטות הגמרא לא מורה כך (כמו שבאמת עמד הריטב"א כאן) אף סתימת רש"י בדף ד לא מורה כך וכן מרש"י על המשנה עולה שלא למד כר"י כפי שנראה בסמוך.

כמו"כ, לגבי מובלעות רש"י פירש במשנה שהן מחו"ל, ובכ"ז ת"ק למד שאין צריך לומר ונמצא שוב שדברי רש"י "כל חו"ל" לא יתורצו.

גם הרשב"א כאן למד ברש"י שהמקומות שציין כרקם וחגר הם בא"י והקשה עליו כנ"ל דע"כ העיירות הסמוכות כאן הם מחו"ל.

כמו"כ עניין מובלעות, שרש"י כתב במפורש שהם מחו"ל, יוצר קושי לומר ש'סמוכות' הם מא"י, דא"כ יוצא דבר מוזר - לר"ג מעיירות סמוכות, שהם מא"י, צריך לומר, ואילו מעיירות מובלעות שהם מחו"ל לא צריך לומר וזה תימה!

אם נלמד כמהרש"א ברש"י שמעיר שהפסוק שרש"י הביא לגבי רקם וחגר שבדברי ר"ג נאמר בהגר ולא אצל אברהם, ולכן אין ראיה שרקם וחגר של ר"ג, הם בא"י הרי שלא יקשה כל הנ"ל, אולם אין הדבר עולה בקנה אחד עם פירוש רש"י לתורה.

ה. שיטת תוספות בהבנת מיקום רקם וחגר

תוספות ד"ה "ואשקלון" הקשו על דברי ר' יהודה שאמר שרקם היא מחו"ל ותוספות הוכיחו מפסוק ביהושע "ויקדשו את קדש בהר נפתלי" (וכבר הרש"ש תמה עליהם בזה) שהיא מא"י (עיין בשיעור הבא מה שיש ללמוד משאלתם).

ותירצו תוספות דתרי רקם וחגר הו, ומיד אח"כ עסקו ברקם וחגר שאצל אברהם שהוא כבר מקום שלישי, "ואותו רקם וחגר דכתיב גבי אברהם וישב בין קדש ובין שור מתרגמינן בין רקם ובין חגרא בארצו של אבימלך מלך פלשתים ואותו היה בא"י".

לעומ"ז, ר"י בתוספות כתב שכמו שביאר לגבי עכו כך יש לתרץ לגבי רקם וחגר ולומר שאף אם הם אותם רקם וחגר אליהם התכוון ר' יהודה, לא קשה, כי אף שהם מא"י מ"מ רחוקים הם מהישיבות ומבתי-דינים.

והקשה הרש"ש עליו וז"ל: "קשה דבגמרא ק"ל (בדף ד) סמוכות לא"י, מה כוונת שאלת הרש"ש?

היה ניתן להבין שכוונת הרש"ש לשאול דמבואר בדף ד שרקם וחגר הם מחו"ל ולא מא"י, אלא רק סמוכות לא"י.

אולם זה לא קשה שהרי ר"י מבאר את מושג "ארץ ישראל" לעניין גיטין כשונה מא"י לעניין קדושה וא"כ כוונת הגמרא באומרה: סמוכות לא"י היא: סמוכות ל'ארץ ישראל לגיטין'.

נראה שמתכוון הרש"ש לשאול שר"י אומר שהם רחוקות מהישיבות היינו מ"ארץ ישראל" ואילו בגמרא מבואר שהם סמוכות ל"ארץ ישראל" היינו לישיבות.

אולם לכאורה גם זה לא קשה שכן 'ארץ ישראל לגיטין' לפי ר"י היא מקום "ישוב א"י" שהוא כל האזור המקיף את "עיקר ישוב א"י" שרק הוא מקום הישיבות, וא"כ המקום שקראה לו הגמרא 'סמוך' הוא באמת רחוק מעיקר ישוב א"י אלא שסמוך למעגל היותר רחב שהוא "ישוב א"י" שמקיף את "עיקר ישוב א"י" ולפי ר"י אי"צ לומר שתרי רקם הוו שהרי גם אלו של ר"ג וגם של ר' יהודה רחוקים הם מעיקר ישוב הארץ אלא שסמוכים הם לישוב הארץ.

ויותר נראה שכוונת שאלתו שונה, דלכאורה לפי ר"י עצם הגדרה של "סמוכות" לא מובנת, דבשלמא אם הגבולות נקבעים מצד הייחוד הגאוגרפי הרי שגם "סמוכות" למרות שהן עצמן אין להן אותו ייחוד מ"מ סמוכות הן, אולם אם אין ייחוד גאוגרפי מצ"ע אלא מקום ששכיחי וגמירי אי"צ לומר, הרי לא שייכת כלל קטוגריה של "סמוכות", דממנ"פ אם לא גמירי ושכיחי שם הרי שצריך לומר ואם גמירי ושכיחי הרי הם עצמם נקראות "עיקר היישוב" והייתה הגמרא צ"ל שחלקו ת"ק ור"ג מהו הרדיוס סביב מקום בי"ד שבתוכו העיירות שכיחי וגמירי ולא מה דין העיירות שמחוץ לרדיוס שהרי אין שום מעלה לרדיוס מצ"ע.

והנה תוספות בד"ה "אף המביא" הקשו דמשמע שברקם דרים ישראל ואילו בנדה משמע שלא.

המהר"ם שי"ף העלה אפשרות לתרץ בקל ולומר שהגט נכתב ברקם ע"י ישראל שהזדמן לשם אולם אין הישראל גר שם ותמה מדוע תוספות לא תירצו כך, וכתב שלמדו שדין

אמירת "בפני נכתב ובפני נחתם" אינו תלוי במקום כתיבת הגט אלא במקום בו דר, אולם קשה על דבריו מהגמרא בדף ז' "המביא גט בספינה" ובאמת במאירי כתב שתלוי במקום הכתיבה.

יל"ע מדוע תוספות לא תירצו שיש תרי רקם וחגר?

עיינ במהרש"א שתירץ שלא מסתבר להם לומר שבאותו רקם שהיה בא"י לא דרו ישראל וברקם שבחו"ל דרו (דבריו צ"ע שכן תוספות עצמם בנדה דף נו ע"ב כן תירצו כך). המהרש"א הזכיר בדבריו "חו"ל" (שלא מסתבר לומר שברקם בחו"ל דרו) תירצו כפי שכתב אותו הולך לפי ר"ת הנ"ל שרקם שבמשנה היא בחו"ל, אולם אם לא היה כותב "חו"ל" הרי שבאמת תירצו אף לפי ר"י כי למרות שאותו רקם בא"י אולם כיוון שרחוק מהשיבות אין לדור שם כמבואר בסוף תוספות (אמנם חלוק איסור הדירה בחו"ל מאיסור הדירה בא"י במקום שלא מצויים בי"ד כפי שנבאר בע"ה בשיעור הבא).

מהר"ם שי"ף על תוספות ד"ה "ואשקלון" תירץ ששאלת תוספות היא לפי מסקנת ר"י שאי"צ לומר תרי רקם הוו.

דבריו תמוהים ביותר, שהרי ר"י רק אמר **שכדי לתרץ** ל"צ לומר שתרי רקם הוו, אולם וודאי שאף לפי ר"י לפחות תרי הוו, כדמוכח בפסוקים.

ו. שיטת ר אליעזר: אפילו ממובלעות צריך לומר

מהי מעלת 'מובלעות' לרש"י

רש"י בד"ה "ללוד" פירש: "שהיא סמוכה לה" - לפי"ז מעלת המביא מכפר לודים ללוד היא **סמיכות** המקומות, וקשה שהרי הגמרא בדף ד' ע"א אומרת שהמעלה המיוחדת של המביא מכפר לודים היא בזה שהיא **מובלעת** בתחום א"י!

והנה כשנתבונן ברש"י שם נמצא שפירש בד"ה "ואמר אביי" וז"ל: "...והנך דרבי אליעזר הוי סמוכות טפי שאף מובלעות הן בתחומה...", הרי שרש"י פירש גם שם את מעלת כפר לודים בכך שהיא "סמוכה **טפי**", אולם רש"י עצמו בהמשך אותו דיבור מבאר את "מובלעות" כפשוטו שנמצאות בין הקרנות של א"י ויל"ע האם כוונת רש"י שהגדרה זו של "סמוכות טפי" היא בעצם הגדרת "מובלעות" או שזה עניין **נוסף** על היותן מובלעות. והנה המהרש"א לדף ב כתב על דברי רש"י: "רקם וחגר נמי סמוכות מקרי אלא שכפר

לודים סמוכות טפי שמובלעין הן כדאמרין לקמן בגמרא, א"כ למד ש"סמוכות טפי" זו הגדרת מובלעות ואין כאן שתי מעלות.

ויש לבאר כיצד "סמוכות טפי" ו"מובלעות" זה אותו הדבר. נראה שפירוש "סמוכות טפי" שאמר רש"י, אין ה"טפי" מצד המרחק - שהם קרובות יותר מהעירות הקריות "סמוכות", אלא עצם ההבלעה הוא מה שעושה אותה סמוכה טפי, היינו, בגלל שהיא סמוכה **משני צדדים** ולא רק מצד אחד, יש טפי נקודות גישה קרובות לא"י מאשר העירות הסמוכות, הסמוכות רק מצד אחד.

אולם שם בדף ד כאשר רב"ח אומר שהוא ראה את אותו המקום שבין כפר לודים ללוד והרי הוא "כמבי כובי לפומבדיתא" פירש רש"י: "והוי רחוק כמבי כובי לפומבדיתא" ולא פירש שהיה מובלע בין קרנות וסמוך מכמה צדדים אלא דיבר על מרחק, כנראה שמזה למד תוספות הרא"ש שם ברש"י שלא כמהרש"א ושאלו באמת שתי מעלות נפרדות: קרוב (ותוספות הרא"ש לומד שזה בתוך תחום שבת כהבלעת תחומין) ויש חשיבות למרחק ומעלה נוספת של מובלע.

מהי מעלת 'מובלעות' לתוספות

והנה תוספות בד"ה "מכפר לודים" אומרים שמה שר"א הזכיר בדבריו "ללוד" זה "לאשמועינן אע"פ שהייתה נקראת כפר לודים על שם בני לוד שהיו מצויים בה תמיד אפ"ה צ"ל 'בפני נכתב ובפני נחתם'..."

(צ"ע על דבריהם מהא שפירשו אח"כ לר"ת שעכו חציה חו"ל ובפשטות אם מביא מחצי עכו של חו"ל לחצי עכו שבא"י יצטרך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" ואיך הייתה הו"א שמכיוון שנמצאים תמיד בני לודים בכפר לוד תיחשב ללוד, הרי ראינו בעכו שאף שכולה עיר אחת ונקראת באותו שם ובכל זאת צריך לומר)

והקשה מהרש"א על תוספות: הרי הגמרא אמרה שהמעלה של כפר לודים ללוד היא במה שהם מובלעות ואילו תוספות אומרים חידוש אחר, הבין מהרש"א שאלו שני דברים שונים, אולם מהר"ם שיף ביאר: "שמא היא היא בזה הורה מובלעת שסמוכין כ"כ עד שמצויין בני לוד שם תמיד", נמצא לפי"ז שלתוספות גדר מובלעות הוא שבני לוד מצויים בה תמיד כי הם מובלעות וא"כ לפי מהר"ם שיף יוצאת מחלוקת בין רש"י לתוספות שהרי אם נבין ברש"י שאין בו שני עניינים, א"כ כתב שמעלת מובלעות היא שסמוכות טפי ואילו לתוספות המעלה היא מצד ה'שכיחי' ולא מצד הסמוכות, אך לפי המהרש"א

תוספות כרש"י בעניין מעלת המובלעות אלא סברי שיש מעלה **נוספת** לכפר לודים שמחמתה הזכיר ר"א "ללוד".

ז. "ארץ ישראל" של רבי יהודה לשיטת ר"ת

לאחר שהקשו תוספות ד"ה "ואשקלון" כיצד ר' יהודה החשיב את אשקלון לחו"ל והרי היא א"י, תירץ ר"ת שעולי בבל לא כבשוה "ולכך אין תלמידי חכמים מצויין שם ואין בתי דינין קבועין שם".

ניתן להבין את ר"ת בשני אופנים:

1. כשהרשב"א הביא את ר"ת הביאו כך: "אמר ר"ת ז"ל דלא הויא מכבוש עולי בבל **ולפיכך על חו"ל תחשב**" ולא הזכיר כלל שלכן אין ת"ח מצויים שם ובתי דינים. נראה שלפיו, לפי ר"ת הגדרת א"י לגיטין היא הגדרת ארץ-ישראל הקדושה, אולם מה שלא כבשו עולי בבל הוא ממש כחו"ל כי סברי שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא וא"כ היום כלל אינה קדושה.

והנה ר"ת כפי שכתוב אצלנו בתוספות, הזכיר בדבריו שבגלל שלא כבשו עולי בבל לכן אין ת"ח מצויים שם ובי"ד, ואם נלמד בו כמו שהרשב"א למד בו, עלינו לשאול לשם מה הוסיף שאין ת"ח מצויים? בפשטות ניתן לומר כי זו הסיבה שקבעו בתקנה את 'ארץ ישראל' כהגדרת המקום שהמביא ממנו אי"צ לומר, וקבעו את א"י של כיבוש עולי בבל כי בזמן התקנה זה האזור שהיו מצויים בו ת"ח ובי"ד ושם גמירי ושכיחי. אך ניתן להוסיף עוד עניין והוא שר"ת סבר שאם מצויים מחוץ לשטח כיבוש עולי בבל, ת"ח ובי"ד הרי שאף שאין זה מא"י לא יצטרכו לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" לר' יהודה דזה יהיה כמו סמוכות לת"ק או מובלעות לר"ג ויל"ע בזה.

2. ר"ת כפי שכתוב אצלנו, כאמור, הזכיר שבגלל שלא כבשו עולי בבל לכן אין ת"ח מצויים שם ובי"ד ויתכן שכוונתו היא שמקום שלא כבשו עולי בבל באמת הוא כן א"י לקדושתה אלא שאיננו אותה 'ארץ-ישראל' של תקנת המשנה, כדרך ר"י לקמן, שהכל תלוי אי שכיחי וגמירי, אלא שלדעת ר"ת בכל מקום שכבשו עולי בבל שכיחי וגמירי וממילא הוא א"י לגיטין.

והנה הרמב"ן כאן בהשמטות אומר להדיא שאפילו אם קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעת"ל והיא כא"י, בכל-זאת דינה כחור"ל לגיטין "כיון שלא כבשום אינם בקיאים לשמה ולא מצויין לקיימו דלא שכיחי בי"ד", אף שלא מביא זאת בשם ר"ת, אולם זה כאופן השני שבארנו כעת בר"ת שהגבול של א"י תלוי על שכיחי וגמירי וזה על דרך ר"י שמוציא מקומות בא"י לגיטין אף שיש בהם קדושת א"י כיון שרחוקים מעיקר הישוב.

הוכחות לאחת ההבנות בר"ת מהמשך תוספות

והנה מיד לאחר מכן תוספות שואלים שר' יהודה דן את רקם וחגר כחור"ל והם מביאים הוכחה שהיא מא"י.

אם פירוש תשובתם לעיל בר"ת הוא שנשארו בכך שהקובע זה הארץ הקדושה, תובן כעת שאלתם שבאו ותמחו שרקם וחגר הם מהארץ הקדושה ואף אם תשובתם הייתה שהקובע הוא אם מצויים שיירות, תובן שאלתם שהוכיחו שכבשו עולי בבל וממילא מצויים שיירות ובי"ד.

והנה, אם לדידם הארץ הקדושה זה הדבר הקובע כאופן א שלמדנו בר"ת, הרי שמובן הדבר שהיו צריכים להוכיח שרקם וחגר מהארץ הקדושה, לכן מובן שלא הסתפקו בזה שכבשו עולי בבל אלא היו צריכים להביא פסוק מיהושע דאף עולי מצרים כבשום דאל"כ לא תהיה קדושה כיום (נבאר בע"ה יסוד זה בשיעור הבא) אולם אם עניין השיירות ובתי הדין הוא הקובע הרי די לומר שכבשו עולי בבל ולמה הביאו גם מכיבוש יהושע? האם מכאן נוכיח שלמד ר"ת כהבנה הראשונה שלנו בדבריו?

לא! סיבת מה ששכיחי ת"ח במקום שכבשו עולי בבל היא, שכיבוש עולי בבל הוא הארץ הקדושה ולא סתם כי כבשו עולי בבל, ממילא שוב צריך את כיבוש יהושע ג"כ.

עכ"פ, מהמשך תוספות נראה שלמדו בר"ת כדרך הראשונה שביארנו בו, שמה שלא נכבש ע"י עולי בבל הוא ממש חור"ל, והגדרת א"י לגיטין תהיה זהה לא"י הקדושה, דהנה הקשו על ר"ת מהא דבדף ו לאחר שר' ישמעאל הצריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם" מכפר סיסאי הקשה לו ר' אילעי "והלא כפר סיסאי מובלעת בתחום א"י וקרובה לציפורי יותר מעכו", ולכאורה, שואלים תוספות, עכו עדיפה שחציה מא"י. נראה משאלתם על ר"ת שהבינו שלר"ת העיקר הוא הארץ הקדושה ולא מצד ששכיחי בי"ד, אף שהסיבה שקבעו

את עניין א"י הקדושה כרלוונטי לגיטין זה בגלל ששכיחי בה בי"ד, אך כעת גדר התקנה זה 'א"י הקדושה', ממילא הקשה ר"י על ר"ת דעכו עדיפה שחציה א"י, דאם למד ר"ת שהעיקר הוא אם שכיחי בי"ד כדרך ר"י בעיקרון, הרי שלא קשה, כי עדיף כפר סיסאי שקרוב למקום בי"ד יותר מעכו אף שחציה מא"י.

ח. 'ארץ ישראל' של רבי יהודה לשיטת ר"י

מה שקובע את גבולות 'ארץ ישראל' לגיטין זה עד כמה שכיחי ללא קשר לא"י הקדושה, ולפי"ז "מדינת-הים" אין הכוונה לחו"ל, אלא למקום שלא שכיחי וגמירי אף אם הוא חלק מא"י הקדושה.

לפי שיטת ר"י מובן מאד למה המשנה כתבה "מדינת-הים" ולא חו"ל, שהרי אף מקומות שאינם מחו"ל הם לעניין גיטין כחו"ל ולכן נקטו במושג שאינו שייך להקשר של קדושת הארץ כחו"ל והוא "מדינת-הים", וא"כ נראה שדברי תוספות בד"ה "מדינת הים" שבאו לבאר למה נקטה המשנה "מדינת-הים" ולא חו"ל, הולכים בשיטת ר"ת שלדידו הקובע הוא הארץ הקדושה.

שיטת הרמב"ן כר"י

הרמב"ן לדף ה ע"ב כותב: "ונקטינן שהמביא גט ממדינה למדינה היכא דשכיחי לקיימו לא בעינן שיאמר "בפני נכתב ובפני נחתם" ואפילו בחוצה לארץ... ואי לאו דמסתפינא מרבוותא ז"ל הוא אמינא דהאידינא א"י כחוצה לארץ לגיטין דהא בעוונותינו לא קביעי בה בתי דינין ולא שכיחי וליכא למימר דכיון דלא גזור בארץ ישראל מתחילה לא גזרינן השתא... אלמא אין ארץ ישראל חלוקה בכך אלא מפני מנהגה ואין לך בגזרה זו אלא מקומה ושעתה".

א"כ, לרמב"ן אין חילוק בין א"י לחו"ל לעניין התקנה, אלא יש לבדוק כל מקום לגופו, אם שכיחי לא צריך לומר, ואם לא שכיחי, צריך לומר, והנה הרמב"ן מחלק את דבריו לשני חלקים: בחו"ל כאשר שכיחי לא צריך לומר (ות"ק לא סבר כסברת ר"א לומר "שלא תחלוק במדה"י) ובא"י בזה"ז שלא שכיחי צריך לומר ובא לשלול מדעה שעל א"י כלל לא הייתה תקנה, אלא התקנה הייתה שבא"י ל"צ לומר כל עוד שכיחי שזה היה המצב בזמן שתוקנה.

והנה הריטב"א כשמביא את הרמב"ן כותב: "אלא שהרמב"ן כתב שבעונותינו א"י היום הרי היא כחול"ל דהא ליכא בתי דינין דקביעי **ובין בא"י ובין בחול"ל** הכל לפי מה שאדם רואה שהם מצויים זה אצל זה...". הריטב"א מביאו ללא חלוקה בין שני הדינים: דין חול"ל כששכיחי ודין א"י כשלא שכיחי, ומביאם בחדא מחתא, אולם ברמב"ן ראינו שיש שני קטעים נפרדים, אחד לכל דין, ובאמת הר"ן בדף א ע"ב מדפי הר"ף בד"ה "וסוגין" הביא רק את הדין השני של הרמב"ן בדבר א"י היום ולא את הדין הראשון בדבר חול"ל בזמן ששכיחי ונראה שלא מסכים לדין הראשון, מצד "שלא תחלוק במדינת הים" (ובבל הינה דין מיוחד כמו שהבאנו לעיל בשמו, ובאמת הרמב"ן לא ילמד כפשט הר"ן שהרי לפיו אין בבל צריכה יחוד שהרי כל מקום בחול"ל אם שכיח לא צריך לומר) אולם הר"ן ממשיך וכותב "ומסתבר נמי **דבכל דוכתי** הכל לפי מה שהוא עניין דהא אמר בגמרא לקמן דבבל כא"י לגיטין..." ויש להסתפק אם בזה מתכוון לומר לגמרי כרמב"ן, אף לגבי חול"ל כששכיחי ובאמת לא רואה בבבל עניין מיוחד ויוצא דופן, דלא כמו שביאר ברש"י וצ"ע בשיטתו.

ט. 'ארץ ישראל' של רבי יהודה לשיטת רש"י

רש"י בד"ה "ורקם" כתב: "...אבל מערב של ארץ ישראל אין צריך גבול שהים הגדול גבולה כדכתיב 'וגבול ים והיה לכם הים הגדול'". מבואר ברש"י שהגבול לגיטין בצד מערב תלוי בגבול המופיע בפסוק, וא"כ למד רש"י שלא כשיטת בעלי התוספות שהגבול לגבי גט חלוק מגבולות א"י שבתורה, ותלוי בעניינים אחרים, לר"ת תלוי במה שכבשו עולי בבל ולר"י תלוי אם קרוב לישוב.

והנה זה שרש"י לא למד כרמב"ן ניתן גם לדייק מרש"י הראשון שכתב "כל חול"ל קרי לה מדה"י" דאם למד כרמב"ן הרי שיתכן שחלקים מחול"ל יכללו ב"ארץ ישראל" אם יהיו שכיחי.

והנה צ"ע לשיטתם של תוספות שלא הגבול שבפסוקים הוא הקובע כאן, מדוע באמת ר' יהודה לא הזכיר מה הגבול לצד מערב להשמיענו עד היכן כבשו עולי בבל או עד היכן מצויים ב"ד?

ע"ק עליהם, דבגמרא בדף ח לכאורה מבואר כרש"י, שהרי הגמרא דנה שם בספינה שבים

ואומרת שאם הספינה נמצאת במקום שדינו א"י הרי זה כא"י לגיטין, והגמרא דנה איזה חלק בים נחשב כא"י אליבא דמחלוקת התנאים שנחלקו בגבולות א"י המובטחת, וא"כ לכאורה משם ראייה לשיטת רש"י שתלוי הגבול לגיטין בגבולות התורה ומה יענו תוספות?

ביאור שיטת תוספות

עיינ בתוספות שם שהקשו רק על הניסים שבים האם שכיחי וגמירי ולא על עצם הים, ויל"ע מדוע, הרי הים הוא מקום שאין השיירות מצויות וגם רחוק ממקום ישוב וא"כ לפי ר"ת ור"י הרי הוא לא אמור להיות חלק מא"י.

צ"ל שאף לדעת ר"ת ור"י הבסיס לקביעת הגבולות הוא א"י הקדושה שהיא מקום ששיירות מצויות בו ובקייאם בו לשמה, לכן התקנה תוקנה שבא"י לא צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", אולם ר"ת ור"י למדו **שבעניין גבול** א"י לגיטין חכמים הוציאו מקצת מקומות ובכך צימצמו את הגבול, או מקומות שלא נכבשו ע"י עולי בבל או מקומות שרחוקים מעיקר הישוב, אולם את הים לא הוציאו מתוך א"י למרות שלא שכיחי בו שיירתא, ולמה?

הרמב"ן לדף ה ע"ב התקשה למה הגמרא דנה מה דין הים, הרי ממנ"פ אם בים שכיחי שיירתא הרי שאף אם הוא מחו"ל א"צ לומר, ואם לא שכיחי הרי שצריך לומר אף אם הוא מא"י, ומתוך: "אלא שאם הוא כארץ ישראל לשאר דברים אין לחלוק ביניהם לעניין גיטין שלא גזרו מתחילה בים...", היינו על הים לא דנים בפנ"ע, מכיוון שאנשים לא מצויים על הים ולא מצוי שיכתבו שם גיטין הרי שתלוי באיזו מדינה נמצא ולמרות שהרמב"ן סובר שאין דין א"י מצד היותה א"י (דכתב שהיום א"י דינה כחו"ל לגיטין כיוון שלא קביעי בי"ד ולא שכיחי) עדיין, אף לשיטתו, תלוי הים בשם א"י, א"כ לפיו י"ל שבצד הים נשאר הגבול לפי הגדרת גבול א"י שבפסוק אף לפי תוספות ולא הוצאנו אותו מכלל א"י.

חזרה לשיטת רש"י

ואם כנים אנחנו הרי שלא ניתן יהיה לדייק מרש"י אצלנו שלא כתוספות, שהרי רש"י דיבר על צד מערב והעלנו שאף תוספות מסכימים שבצד מערב הגבול נקבע לפי הפסוק בתורה.

אולם עדיין ק"ק לומר שרש"י ילמד כתוספות, מכוח דיוק קל. רש"י כותב שבצד מערב אי"צ לומר כלל מה הגבול כי פשוט שהגבול תלוי בגבולות הפסוק והנה אם למד רש"י כר"י ור"ת הרי שאף שכאמור הדין דין אמת, שבצד מערב הגבול הוא אותו הגבול שבפסוק, אך דבר זה אינו פשוט כלל וכמו ששאלנו ונצרכנו לדברי הרמב"ן וכו', וקשה לומר שאת כל זה לא היה צריך התנא לומר כמו שרש"י כותב " אבל מערב של ארץ ישראל אין צריך גבול", וכי באמת אין צריך לומר?

והעירני ידידי הרב א. וייץ שליט"א שמרש"י דף ד ד"ה "ואמר אביי" שהזכיר לגבי הגבול המזרחי את הגבול המופיע בפסוקים מוכח שלא למד כתוספות, אולם כשלעצמי אינני משוכנע להביא משם ראיה דניתן לפרש את דבריו שם רק כהסברה ונתינת דוגמא מהם עיירות מובלעות ולא כשרטוט הגבול בזמן המשנה.

י. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהלכות גירושין פרק ז ה"א כשפוסק את דין המשנה שהמביא גט בארץ ישראל אינו צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", וודאי שמדבר גם על זמנו שא"י חרבה וא"כ ע"כ חולק הוא על הרמב"ן וסובר שבמקום שמוגדר "ארץ ישראל" לעולם אין צריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כמו"כ לא כתב הרמב"ם שאם שכיחי שיירתא בחו"ל משתנה דינה ואין צריך לומר.

בנוסף, בהלכות גיטין לא ציין הרמב"ם כלל מהם גבולות א"י לעניין גיטין, אלא שבפרק ז הלכה י כתב: "ובהלכות תרומות יתבארו תחומי ארץ ישראל", ושם בהלכות תרומות פרק א הלכה ז כתב: "איזו היא הארץ שהחזיקו עולי מצרים, מרקם שהיא במזרח ארץ ישראל עד הים הגדול. מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון", מבואר שלמד שהגבול לגיטין הוא גבול יהושע, כיבוש עולי מצרים ושלא כתוספות.

קצ"ע כיצד ניתן להגדיר את גבולות הארץ במדויק, כאשר ציין ר' יהודה רק עיר אחת בכל רוח? בשלמא לפי ר"י בתוספות שציין ר' יהודה ערים מא"י אלא שרחוקות מעיקר הישוב, הרי שציין דוגמא מהו ריחוק, אך לרמב"ם שבא להגדיר את הגבול, כיצד? צ"ע אך עכ"פ כך היא שיטתו.

ויש לעיין, כיוון שטעם התקנה הוא עניין השכיחי וגמירי, כיצד ניתן לומר שהגדרת א"י היא לפי גבולות עולי מצרים, שהרי קדושה ראשונה בטלה?

ניתן לומר בפשטות שלמד הרמב"ם שהתקנה תוקנה בזמן בית ראשון שאז הייתה עדיין קדושה ראשונה קיימת וכיוון שנתקנה לפי ארץ-ישראל שהייתה אז, נשארה התקנה כך.

אולם ניתן אף להבין שנתקנה מאוחר יותר לאחר שבטלה קדושה ראשונה, דעין ברדב"ז על הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ד הלכה ו שם פוסק הרמב"ם: "אין סומכין זקנים בחוצה לארץ... וכל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה", ומבאר הרדב"ז שם: "אע"פ שלא החזיקו בה עולי בבל אע"ג דאינה כא"י לעניין תרומות ומעשרות ולקצת דברים, לעניין מינוי סמוכים הכל הוא א"י וכן לעניין הדר בא"י ולעניין הנקבר בה ולשאר קדושת א"י דינם שווה וכבר האריך בזה בעל ספר כפתור ופרח".

היינו, לדעת הרמב"ם ביטול קדושה ראשונה הרי זה רק נפק"מ לעניין תרו"מ ולעוד מקצת דברים, אולם לשאר חשיבות ומעלת א"י נשארה קדושת כיבוש עולי מצרים, וא"כ לא קשה על הרמב"ם מדוע המשנה כתבה כאן גבול שבטל, כי עדיין נשאר תקף לגבי קדושתה של הארץ לכמה דברים ויהיה מותר לדור בה וממילא מצויים ת"ח בה.

לפי"ז מה שתוספות הוכיחו שעכו נכבשה ע"י עולי בבל מכך שר' אבא נישק כיפי דעכו, הרי שלפי הרדב"ז הנ"ל אין זו ראיה, כי יתכן שנישקה בשל קדושתה שנותרה, אולם תוספות שכן הוכיחו מזה נראה שסברי שלא נותר כלום מקדושת כיבוש עולי מצרים, ועיין בזה עוד בשיעור הבא.

והנה כבר ראינו ששיטת הרמב"ם איננה כשיטת תוספות והרמב"ן, אולם באמת היא אף דלא כשיטת רש"י שלמד שתלוי בגבולות הפסוק ואילו לרמב"ם תלוי במה שכבשו עולי מצרים ולא בגבולות ההבטחה. אולם אפשר להידחק ולומר שגם רש"י למד כמו הרמב"ם שתלוי בכיבוש עולי מצרים אלא מבואר ביהושע שכבשו עד הים ולכן הביא את הפסוק (אולם יהיה הדבר תלוי איך לבאר את רש"י בדף ד לגבי הצד המזרחי כמו שהבאנו לעיל).

חידוש ר"י במשנה לדעת הרמב"ם

הרמב"ם פסק את דברי רבי יהודה, אולם התעלם מהמחלוקת המשולשת בתחילת

המשנה בדבר עיירות סמוכות ומובלעות, מדוע? כמו"כ בפירוש המשנה אומר הרמב"ם שהלכה כר' יהודה ולא מתייחס למחלוקת הראשונה שבמשנה בין שלושת התנאים.

מדויק במשנה שר"י חולק על שאר התנאים שהרי לא כתוב "אמר ר"י" אלא "ר"י אומר" ולכאורה במה חולק? הרי בפשטות, דבריו יכולים להיות מקובלים על כל התנאים, שכן הוא רק משרטט את גבולות א"י ואילו הם באים לאחר מכן וחולקים בדבר עיירות סמוכות ומובלעות לאותה א"י ששירטט ר"י.

היה אפ"ל שמה שהמשנה כתבה את דעתו באופן שחולק על מאן דהוא, זה בגלל ר"מ שחולק על ר"י לגבי עכו, אולם הבעיה היא שר"י בא לפניו, או נאמר בגלל שר"י סבר שהמביא מרקם צריך לומר וזה כר"ג ולא כת"ק (אם ננקוט שזו אותה הרקם), אולם עדיין קשה, דאם רק בזה נקודת המחלוקת בין ר"י לבין שאר התנאים ורק זאת חידש הייתה המשנה צריכה להביא את ר"י לפני ר"ג ולומר "ור"י אומר אף המביא מן הרקם", והרי כעת לא הוסיף בזה על ר"ג, נראה מזה שר"י חידש גם לגבי שאר הגבולות ויש להבין זאת שהרי לא מצינו בזה מחלוקת.

ב"חידושי רבי נחום" ביאר שלמד הרמב"ם שמזה שת"ק ור"ג סברו שסמוכות או מובלעות הם כא"י מוכח שגבול א"י תלוי בשיירות מצויות, דרך אז ניתן לכלול את סמוכות ומובלעות כא"י דלמד הרמב"ם שזה שלת"ק אי"צ לומר מסמוכות ומובלעות אין זה בגלל שסבר שיש מקומות ממדה"י שאין צריכים לומר בגלל ששכיחי וגמירי, אלא ת"ק למד שלגבי הגדרת "א"י לגיטין" גם סמוכות ומובלעות נכללות בה, וכן מובלעות לר"ג, כמו שמבואר בתוספות שמה שבסמוכות ומובלעות ל"צ לומר זה כי נכללות בא"י דתוספות אומרים שמובלעות הם ממש כא"י, וגבולות א"י לדידם הם גבולות המקומות ששכיחי וגמירי, אולם לפי ר' יהודה שהגבול נקבע לפי הגדרת א"י של כיבוש יהושע, הרי שלא שייך לכלול בתוך א"י את הסמוכות והמובלעות, וא"כ מה שהמביא מרקם צריך לומר אין זה מפני שלא שכיחי אלא אף אם שכיחי אולם זה אינו בכלל א"י של התקנה.

לפי"ז מובן מדוע הרמב"ם לא פירט בהלכות גיטין את הגבולות והפנה להלכות תרומות, כי אין עניין מיוחד ושונה מהגדרת א"י בד"כ, ולכן לא כתב כלל מה דין המובלעות, ובפשטות, מזה שלא כתב כלום הרי שהצריך לומר "בפני נכתב ובפני נחתם", כי הרמב"ם פסק כר"י שהגבול תלוי בגבול א"י לשאר דברים, ממילא הרי זה פשוט שבמובלעות יצטרך לומר ורק לפי ת"ק ור"ג שהגבול נקבע לפי מה ששיירות מצויות שייך שגם סמוכות ומובלעות יכללו בא"י.

לכן בפיהמ"ש הרמב"ם אומר שהלכה כר"י והנה לכאורה בזה רק הכריע לגבי רקם שהיא סמוכות אך מה לגבי המחלוקת בעניין מובלעות? מוכח מהרמב"ם שאם פוסק כר"י הרי שזו הכרעה על כל המשנה.